

Kázmér ernő

impreszionista

kritikai módszere

Kázmér Ernő eszményi „literátor” volt, s ha magyarországi testvérét keressük, talán Németh Andorban jelölhetjük meg szellem-társát. Az a műélvező, aki azonban számot is tud adni élvezeteiről, nemcsak olvasó, hanem „beavatott” is, a felkentség minden jelével. Nyilvánvalóan magáról mintázta meg az eszményi tanulmányíró portréját: „Ízig-vérig író, aki az irodalmat a hátgerince minden porcikájáig, érzékeny keze minden ujja idegéig érzi...” Az irodalom létezésének az eleme, a könyv mindennapi tápláléka. Nem szépíró, de szépírói ambíciói vannak, látása és ábrázoló hajlamai az esztétának ahhoz a típusához tartozónak mutatják, amelyet hedonisztikusnak kell neveznünk. Guayu ízlés-emberének volt a megtestesülése, aki nem tesz különbséget élet és irodalom között, de aki nem tud meglenni az irodalom levegője nélkül és a könyvek nélkül. A szó legnemesebb értelmében esztétikus — anélkül azonban, hogy valaha is kifejtette volna rendszeresen és módszeresen esztétikai nézeteit.

Már a tizes évek elején ott van a friss és a forrongó magyar irodalom bölcsőjénél, mely a *Nyugat*-ellenes második pártütési kísérlete volt a magyar szellemi életnek. A *Május* című, négy számot megért folyóiratnak volt az egyik szerkesztője 1913—1914-ben, melyben Szabó Dezső volt a vezér, arra készülödvé, hogy kiragadja a nyugatosok kezéből a magyar irodalom vezetését. Jellemző, hogy az első szám vezércikkét is Szabó Dezső írta *Esztétika* címmel, s ennek a gondolatait, nyilván, vállalták a szerkesztők is, a munkatársak is. „A szép harc és akarat: az ember győzelme az akarat szenvedésében. Az emberi szolidaritás függetlenítése a haláltól: ez a szép...”

A háború alatt Kázmér Ernő *A Hét* állandó munkatársa — mintegy előlegezve azt a képletet, melyet élete utolsó évtizedében látunk majd, amikor irodalmunk munkásává válik. *A Hét* állandó dolgozótársai között ugyanis ebben az időben ott van Ambrus Balázs és Szenteleky Kornél is. A húszas években Csehszlovákiában él, és csak majd a harmincas években költözik Jugoszláviába, s lesz a *Kalangya* állandó szemle-rovatának az írója. Ha a *Május*ban való szereplése az irodalmi „boszorkánykonyha” beavatottjává tette, *A Hét* szabta meg kritikai módszerét és egész szemléletmódját: itt kötelezi el magát az impreszionista kritikával, melynek egyik legkövetkezetesebb képviselője nemcsak a jugoszláviai magyar irodalomban, hanem egyetemesebb magyar szélességi és hosszúsági körökön is.

Az irodalommal közvetlen, személyes viszony az övé, s már-már az egyé-váltásig boldog harmóniáját ígérik kritikái. Egy révületben élt, melyet Kázmérral kapcsolatban bátran a könyvvel szembeni maradéktalan elkötelezettség ismérveiként is felfoghatunk. Annál inkább tehetjük ezt, mert Kázmér valóban irodalmat látó, művészetre esküvő, esztétikai kultúrát prófétáló egyéniség majd harmincesztendőskor kritikus-esztétikai pályája idején.

A tízes években a New York kávéház „irodalmi” erkélyén táborozott. Esszéista volt, aki egy új, a magyar irodalomban polgárjogot még nem nyert esztétikai világlátás képviselőjeként az északi népek, az orosz és a német irodalom friss eredményeit ismertette. Vonzotta ezeknek az íróknak az oly jellegzetes „misztikája” és realizmusa, azokat szerette, akik a „lelkek mögötti lelkek világát” kutatták. A mitológiai mélységek éppen úgy foglalkoztatták, mint az élettények. Két kategóriája volt: az egyik a „mennyre igaz”, a másik a „mitológiai mélység”, az a szellemi távlat, amelyben éppen az impresszionista kritikus érezheti annyira ott-hon magát, hiszen az impresszió megpendítette húrok éppen ezeken a síkokon zenghetnek a legszabadabban és a legkötetlenebbül. Nem véletlen, hogy egyetlen kategóriát vall magáénak: a költészetit, amelyet ugyanakkor a lehető legáltalánosabb keretek között képzel el, függetlenül természetesen a verses formától is. A „tisztán lírai kifejezésű hangsorozatokat” tartotta esztétikaiaknak, és azokat az írókat kedveli, akik „a benső életet élő emberek tragédiáját” örökítik meg.

Egy ilyen konkrét, ám közelről sem definiált esztétikai szemlélettel érkezett Jugoszláviába a harmincas évek elején, s kezdte meg munkásságát, amelyből kis breviáriumunk ízelítőt adhat csupán, minthogy ars poeticáját kritikái soraiban szórta szét, és ezeknek a mozaikja képezi Kázmér esztétikai kultúrájának képét, amely szellemi egünk alatt némiképpen módosult — a regionalizmushoz közeledve. Figyelemreméltó egy 1938-as felelete arra a kérdésre, hogy „mi a mai és a holnapi irodalom?": „Megismerés. A művészet intuíciójával és a leplezetlenül őszinte önvizsgálódással új területeket felfedezni, az emberábrázolásnak, a valóságnyújtásnak az egyén és a közösség életére mutató ösztöneire tapintani...” Majd tovább, immár prófétikus módon: „Az öntudatlanság is tudatos lesz, ha a módszertanilag felépített elemző kutatás — minden mai regényíró elsődleges kötelessége — a lelki szerkezet bonyolultságát szétfejtji és az éltető nap sugarával a titok börtönének ablakát feltárja...”

Impresszionista volt azonban és nem doktrinér. Valójában rugalmas esztétikai nézeteket vallott, s az autentikus műhöz, a nagy alkotáshoz inkább szenzibilitásával, mint elveivel közeledett. Módszere is az impresszionista interpretáció, a benyomás, melynek hőfokáról és erejéről ad számot a kritikában. Egy a feltétele csupán: a humanista gesztusnak jelen kell lennie a műben:

„Hogy az író maradandó hatást keltsen, ahhoz szerintem nem elég csak a tehetség. Oly költői öntudat, jellem, egyéniség kell ehhez, amely egy átfogó világszemlélet biztos talajába ver gyökeret. A világszemlélet, az érző, részvételt társuló szociális lelkiismeret segíti az írókat, hogy példátlanul álló nagy élményei viharában is észrevegye a viharban szenvedő

emberfigurák karakterét, fájdalmasan vonagló szenvedéseiket és a társadalom egymásnak ellentmondó problémáira épült világ szövevényének minden zavarát...”

Nem elvont elme tehát, mint ahogy az impresszionista kritikusok általában nem azok. Mindig a művek benyomására várnak, hogy megnyilatkozhassanak. De nem „elvtelen” a szó legszorosabb értelmében: nem az elmélet, hanem a művészi megvalósulás az, mi képzeletét és szellemi habitusát ingerli. Feleletei is éppen ezért kritikák, esszék, ritkábban összefoglaló tanulmányok és pályaképek, egészen kivételes esetben pedig elméleti munkák.

Szemponjtjai, akárcsak esztétikai kultúránk más képviselőinél is, európaiak, anélkül azonban, hogy magáévá tette volna azokat az irodalmi tapasztalatokat, amelyeket a magyar avantgarde kínált. Megmaradt ifjúsága eszményei mellett, normái ennek az irodalmiságnak a talajában gyökereznek. A *mű* érdeklí s nem az eredete, s nem azok a kategóriák, amelyek létrejöttében közrejátszottak. A művészi alkotáshoz tapadó, annak elkötelezett híve Kázmér Ernő, kit a „szép” csillagkép vezetett munkássága három évtizedében.

Az összegezés gyönyörét azonban nem ismerhette meg. Egyetlen könyve még 1917-ben jelent meg (*Idegen portrék*).